

УДК 338
JEL: L26; L53; L97
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-1-108-115>

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСТ З УРАХУВАННЯМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ СКЛАДОВОЇ

©2023 ДИМЧЕНКО О. В., СМАЧИЛО В. В., РУДАЧЕНКО О. О., ХАЙЛО Я. М.

УДК 338
JEL: L26; L53; L97

Димченко О. В., Смачило В. В., Рудаченко О. О., Хайло Я. М. Проблеми та перспективи повоєнного розвитку підприємств сфери життєзабезпечення міст з урахуванням підприємницької складової

У роботі визначено складові характеристики системи життєзабезпечення, її важливість та вплив на якість життя населення, рівень соціально-економічного розвитку міст, регіонів, країни. Охарактеризовано сутність сфери життєзабезпечення міст та її складові, у межах яких ведуть свою діяльність суб'єкти різних форм власності, розміри та види економічної діяльності. Складові характеристики системи життєзабезпечення як предмета дослідження відображають різноманітні протиріччя її функціонування: це об'єкт одночасно просторового господарства (регіональна структура та масштаби) та галузевої специфіки (багатофункціональний комплекс – житло, транспорт, водопостачання та ін.), який надає послуги населенню та підприємствам. Так, підприємства життєзабезпечення працюють за спеціальними технологіями, притаманними кожній окремій галузі (водопостачання – фізико-хімічні процеси; енерго- і теплопостачання – теплогенерація, теплообмін, технології транспортування; житловий сектор – ремонтні, будівельні, сантехнічні роботи тощо). Для підтримки життя мешканців на якісному рівні працюють міські економічні системи. Ці системи є великою, багатогалузевою та розгалуженою інфраструктурою установ і підприємств. Визначено, що сфера життєзабезпечення міста забезпечується діяльністю підприємств різних форм власності, що діють за різними видами економічної діяльності. На їх діяльність, як і на діяльність інших суб'єктів господарювання, вплинули воєнні дії росії на території України, що спричинили виклики, з якими не зустрічалися підприємці світу. Доведено, що підприємства у сфері життєзабезпечення міста очікують повоєнні трансформації, які виражатимуться у відмові людей від використання централізованих послуг електро-, газо-, тепло-, водозабезпечення, тобто спостерігатиметься підвищення індивідуалізації. У результаті аналізу визначено проблеми, з якими зіткнулися підприємства життєзабезпечення. Обґрунтовано напрями повоєнної трансформації складових сфери життєзабезпечення міст та їх наслідки щодо якості життя населення та розвитку підприємництва в Україні. **Ключові слова:** підприємництво, підприємство, сфера життєзабезпечення міст, воєнні дії, енергетична криза, структурні трансформації.

Рис.: 2. Табл.: 4. Бібл.: 16.

Димченко Олена Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: dymchenkoov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8817-2517>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/697457>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56088782800>

Смачило Валентина Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6153-1564>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57314860700>

Рудаченко Ольга Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: polkin87@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9597-5748>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2256142>

Хайло Яна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

UDC 338
JEL: L26; L53; L97

Dymchenko O. V., Smachylo V. V., Rudachenko O. O., Khailo Ya. M. The Problems and Prospects of the Post-War Development of Enterprises in the Sphere of Urban Life Provision, Taking into Account the Entrepreneurial Component

The publication defines the components of a characterization of the life provision system, its importance and impact on the quality of life of the population, the level of socioeconomic development of cities, regions, and the country. The essence of the sphere of urban life provision and its components, within terms of which subjects of various forms of ownership, size and types of economic activity operate, are characterized. The components of the characterization of the life provision system as a subject of research reflect various contradictions of its functioning: it is an object of both spatial economy (regional structure and scales) and industry specifics (multifunctional complex – housing, transport, water supply, etc.), which provides services to the population and enterprises. Thus, life provision enterprises operate according to special technologies inherent in each individual industry (water supply – physicochemical processes; energy and heat supply – heat generation, heat exchange, transportation technologies; residential sector – repair, construction, plumbing works, etc.). Urban economic systems work to maintain the lives of residents at a quality level. These systems represent a large, diversified and extensive infrastructure of institutions and enterprises. It is determined that the sphere of urban life provision is provided by the activities of enterprises of various forms of ownership, operating according to different types of economic activity. Their activities, as well as the activities of other economic entities, are influenced by Russia's military actions on the territory of Ukraine, which caused challenges that entrepreneurs of the world have not faced yet. It is proved that enterprises in the sphere of urban life provision expect post-war transformations, which will be expressed in the refusal of people to use centralized services of electricity, gas, heat, water supply, that is, there will

be an increase in the level of individualization. As a result of the carried out analysis, the problems faced by life provision enterprises are identified. The directions of post-war transformation of the components of the sphere of urban life provision and their effects regarding the quality of life of the population and the development of entrepreneurship in Ukraine are substantiated.

Keywords: entrepreneurship, enterprise, sphere of urban life provision, hostilities, energy crisis, structural transformations.

Fig.: 2. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 16.

Dymchenko Olena V. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Entrepreneurship and Business Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: dymchenkoov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8817-2517>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/697457>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56088782800>

Smachylo Valentyna V. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Business Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6153-1564>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57314860700>

Rudachenko Olha O. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Business Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: polkin87@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9597-5748>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2256142>

Khailo Yana M. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Business Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

Українське підприємництво стикнулося з безпрецедентними викликами внаслідок воєнних дій росії та демонструє гнучкість та адаптивність до умов, що постійно змінюються. Світовий бізнес не має готових рішень на виклики, перед якими опиняються підприємці в Україні, що спиралися б на існуючий досвід. Таким чином, постає питання щодо теоретичного узагальнення та ідентифікації проблем, з якими стикається український бізнес під час криз, спричинених воєнними діями, а також формування векторів можливих трансформацій в розрізі окремих сфер і галузей діяльності. Тому саме українські науковці мають унікальну можливість переосмислити практики ведення підприємницької діяльності в умовах війни, енергетичного терору та блокади логістичних шляхів і напрацювати шляхи та перспективи повоєнного розвитку бізнесу в Україні.

Слід відмітити, що проблематика ведення підприємництва під час війни описується аналітичними звітами та оглядами, які готуються різноманітними організаціями [1–3] та базуються на результатах опитувань представників бізнесу внаслідок відсутності можливостей збирання й опрацювання статистичної інформації.

У цьому напрямку слід відмітити роботу [4], де висвітлювалися питання трансформації будівельної сфери внаслідок воєнної агресії росії проти України. Водночас, саме питання трансформації сфери життєзабезпечення, активізації підприємницьких процесів у цій галузі не є до кінця вивчене у вітчизняній науковій думці. Серед дослідників, які опрацьовували питання розвитку та трансформації діяльності підприємств сфери життєзабезпечення, слід відзначити Клебанову Т. С. і Димченко О. В., де автори запропо-

нували методичний підхід до оцінки, аналізу та попередження фінансової кризи на підприємствах житлово-комунального господарства [5].

Хайло Я. М. [6] акцентує увагу на оцінці діяльності комунальних підприємств України, які на сьогоднішній день мають відомий набір проблем, перелік і значення яких постійно обговорюється. Серед цих проблем є фізичний і моральний знос основних засобів, енергоємність виробництва, необґрунтована тарифна політика, збитковість діяльності, неможливість реновації, інноваційна пасивність та інвестиційна неспроможність і непривабливість. Так, Безус В. О. та Чикаренко І. А. у своєму дослідженні [7] обґрунтують важливість галузі житлово-комунального господарства як основної життєзабезпечувальної сфери розвитку міста. Також окремі здобутки щодо дослідження діяльності підприємств життєзабезпечувальної сфери наведено в роботах [8–11] та ін.

Напрацювання цих та інших авторів демонструють проблематику та подальші трансформації підприємств даної сфери в довоєнний період. Колективом авторів [12] вивчалось питання стану та розвитку будівельних підприємств, в якому визначено їх роль як драйверу відбудови економіки України. Водночас, питання трансформації підприємств сфери життєзабезпечення міст через війну в Україні не розглядалися, що актуалізує дане дослідження.

Метою статті є ідентифікація проблем підприємств сфери життєзабезпечення та окреслення перспектив і трансформацій їх повоєнного розвитку.

Підприємства життєзабезпечення, як об'єкти системної складності, недостатньо вивчено ні в теорії, ні при вирішенні практичних завдань. Йдеться про величезний, розосереджений по всій країні со-

ціально-економічний об'єкт, який є головною «сервісною компанією», що забезпечує основні потреби населення в життєзабезпеченні.

На наш погляд, необхідно більше уваги приділити саме дослідженню системи життєзабезпечення міста, регіону, країни, враховуючи сучасні виклики та соціальну вагомість наданих послуг. Система життєзабезпечення – це об'єкт, гідний прикметника «специфічний». При цьому вона носить особливий характер – соціальний, економічний, організаційний і т. ін.

Складові характеристики системи життєзабезпечення, як предмета дослідження, відображають різноманітні протиріччя його функціонування: це одночасно об'єкт просторового господарства (регіональна структура та масштаби) і галузевої специфіки (багатофункціональний комплекс – житло, транспорт, водопостачання та ін.), який надає послуги населенню та підприємствам.

Одні складові життєзабезпечувального комплексу входять до класифікаторів промислового сектора (вода, енергетика); інші – до класифікаторів сфери послуг (благоустрій територій, побутове обслуговування); треті, такі як транспорт і постачання газу, складно однозначно віднести до будь-якої категорії.

Частина структури життєзабезпечення виробництва має чітке монопольне становище, а деякі допускають перехід до ринкових (конкурентних) відносин взагалі.

Парадокс полягає в тому, що підприємства життєзабезпечення фактично працюють за законами діяльності підприємницьких структур, однак більшість з них орієнтуються на принципи некомерційної діяльності (міське централізоване водопостачання навряд чи матиме комерційну свободу та ринкові тарифи).

Протиріччя виникають також по лінії державної підтримки, оскільки в ідеалі бажано створити ефективний механізм саморозвитку, у той час як на практиці реальних умов дійсно немає. Монополістичний характер міських підприємств життєзабезпечення створює перешкоди для реалізації стратегії роздержавлення, що також сприяє деяким протиріччям правового та організаційного характеру. Це далеко не неповний перелік протиріч, які вже можуть послужити підставою для певних висновків.

Перш за все, сфера життєзабезпечення, як об'єкт міської інфраструктури, формувалася не як цілісна система, а як конгломерат регіонального характеру та призначення або корпоративне адміністративне об'єднання. У найближчому майбутньому для досягнення переваг, синергії та взаємодії інтеграції даний конгломерат секторів повинен бути повністю організаційно відновлений або переведений на варіант мережевих чи кластерних моделей.

Крім того, підприємства життєзабезпечення працюють за спеціальними технологіями, притаманними кожній галузі (водопостачання – фізико-хімічні

процеси; енерго- і теплопостачання – теплогенерація, теплообмін, технології транспортування; житловий сектор – ремонтні, будівельні, сантехнічні роботи (технології) тощо. Різниця в технологіях призводить до об'єктивної ізоляції виробничих процесів, створює самостійні структури обслуговування, контролю та обліку, зумовлює відмінності в економічних механізмах, особливо щодо впливу на структуру витрат, обсяг втрат, необхідність інвестицій.

До того ж, більшість підприємств працюють відповідно до кредитного механізму оплати послуг, тобто кошти за послуги надходять через деякий час після їх надання, що не може не впливати на особливості функціонування.

Отже, вказані протиріччя й узагальнені висновки дозволяють припустити, що підприємствам життєзабезпечення для свого розвитку, як цілісної міської системи, не вистачає нововведень різного рівня та характеру. Характер просторової мережі об'єкта потребує впровадження ГІС-технологій і логістики, організаційний конгломерат вимагає корпоративно-кластерного підходу, вихід на ринок і роздержавлення – розвитку маркетингових досліджень. Потреба в інвестиціях – зосереджує увагу на запровадженні новітніх фінансових інструментів.

Для підтримки життя мешканців на якісному рівні працюють міські економічні системи. Ці системи є великою, багатогалузевою та розгалуженою інфраструктурою установ і підприємств. Місцева інфраструктура відрізняється за рівнем економічного розвитку країни та, своєю чергою, безпосередньо впливає на розвиток підприємництва, якість життя та розвиток країни в цілому.

Основні складові, які формують систему життєзабезпечення сучасного міста, наведено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Складові сфери життєзабезпечення міста

Сфера життєзабезпечення міста	Електро-, газо-, тепло-, водозабезпечення та водовідведення
	Житло, його експлуатація та обслуговування. Операції з нерухомим майном. Обслуговування будинків і територій
	Надання побутових послуг
	Транспортна інфраструктура
	Поштова та кур'єрська діяльність
	Поводження з відходами
	Інфраструктура міста
	Інтернет забезпечення
	Надання інших видів послуг
	Освіта
	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	

Джерело: складено авторами.

Як бачимо, сфера життєзабезпечення представлена різноманітними послугами та будівництвом – як специфічним видом економічної діяльності.

Таким чином, можна підсумувати, що сфера життєзабезпечення міста забезпечується діяльністю підприємств різних форм власності, різних розмірів, що діють за різними видами економічної діяльності. На їх діяльність, як і на діяльність інших суб'єктів господарювання, вплинула воєнна агресія росії, що спричинила виклики, з якими не зустрічалися підприємці світу.

Порівняльний аналіз дослідження стану та потреб бізнесу в Україні станом на вересень [3] та листопад 2022 р. [2] наведено на рис. 1.

Як бачимо, відбувається зміни в рейтингу проблем малого та середнього підприємництва під час війни, які поєднано стрілочками: рівні стрілочки демонструють відсутність зміни позиції в рейтингу проблем і потреб бізнесу, а вигнуті стрілочки пунктирною лінією – зміну позиції в рейтингу; курсивом виділено проблеми та потреби бізнесу, які вперше потрапили на високі місця рейтингу (пп. 12 і 13).

З рис. 1 бачимо, що три головні проблеми українських підприємців у цілому не змінилися в листопаді порівняно з вереснем. Бізнес турбує непрогнозованість розвитку ситуації в Україні, падіння попиту,

яке викликано відсутністю достатньої кількості платоспроможних клієнтів, та відсутність достатнього капіталу. З останньою проблемою пов'язані проблеми фінансового плану – недоступність кредитних коштів та грантових урядових програм, які стабільно займають в рейтингу 5–7 місця. Не змінився і рейтинг кадрової проблеми, яку відчувають працедавці. Зростає рейтинг проблем, які пов'язані з діями держави та регулюванням бізнесу.

У цілому, ситуація щодо активності українського бізнесу (Індекс активності бізнесу – *Ukrainian Business Index, UBI*), очікувань (Індекс очікувань ділової активності – ІОДА) та очікуваних змін загальноекономічного середовища (Індекс очікуваних змін загальноекономічного середовища) після поліпшення у вересні має тенденцію до погіршення (рис. 2).

З рис. 2 бачимо, що позитивні настрої, які панували в підприємницькому середовищі у вересні (про що свідчать зростання розглянутих індексів) через ракетні обстріли об'єктів критичної інфраструктури призвели до падіння очікувань ділової активності в жовтні – листопаді. Індекс очікувань ділової активності в розрізі сфер демонструє найбільш оптимістичні настрої в торгівлі (48,9) і промисловості (45,8), найменш – у сфері послуг (42,2) та будівництві (38,2) [1]. Індекс активності бізнесу UBI за весь період має

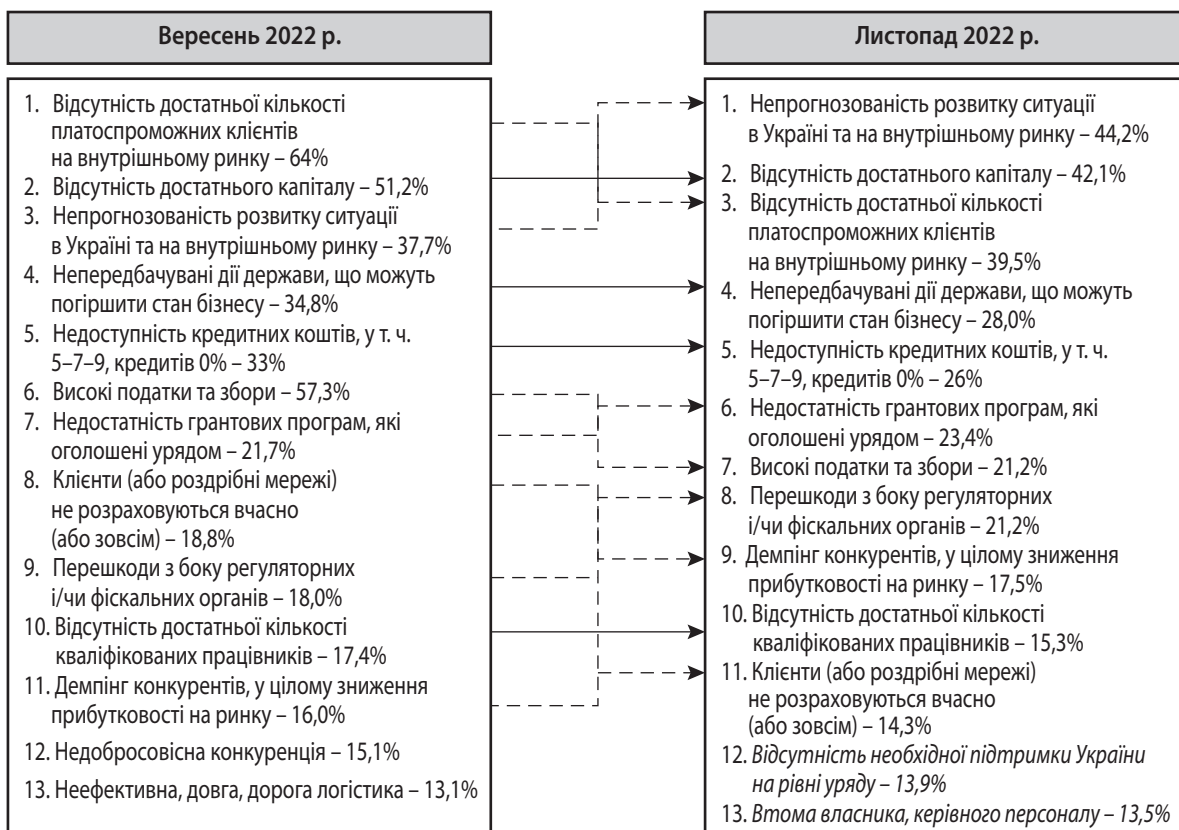

Рис. 1. Порівняльний аналіз проблем малого та середнього підприємництва вересень – листопад 2022 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [3].

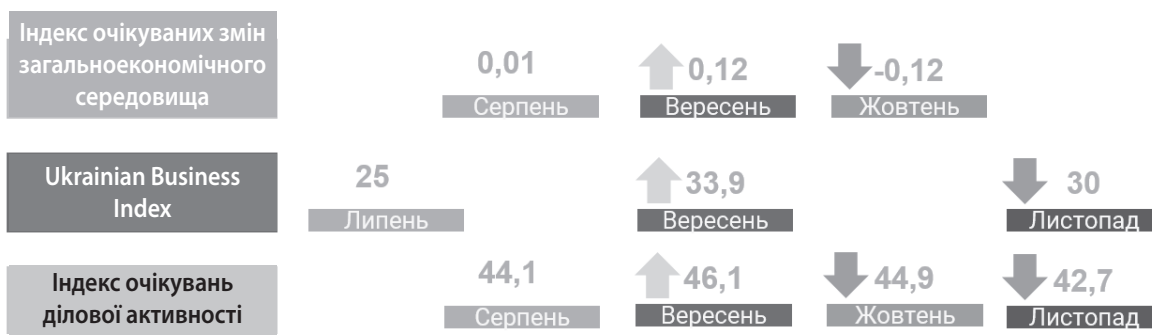

Рис. 2. Динаміка основних індексів, що характеризують стан підприємництва в липні – листопаді 2022 р.
 Джерело: сформовано авторами на основі [1–3].

значення нижче 50 пунктів (свідчить про негативні очікування бізнесу) зі 100 можливих.

Ракетні удари по критичній інфраструктурі, що призвели до блекауту та спричинили актуалізацію проблеми з енергопостачанням (у 13 разів [2]), триваючі бойові дії, погіршення логістики, зростання цін на сировину, матеріали та енергоресурси, зменшення платоспроможного попиту населення на внутрішньому ринку погіршили очікування та оцінки ділової активності та загальноєкономічного середовища. Зросла невизначеність у короткостроковій (3-місячній) і довгостроковій (6-місячній) перспективах, погіршилися тримісячні очікування щодо всіх показників, уповільнилися обсяги відновлення всіх видів діяльності [2]. Фактично, 17,7% підприємств зупинили роботу та мають суттєві втрати через проблеми з енергетикою [2].

Як уже зазначалося, підприємства сфери життєзабезпечення надають послуги різноманітного типу, в т. ч. послуги з електро-, водо-, тепло забезпечення. Ці підприємства постраждали від ракетних обстрілів найбільше.

За результатами опитувань підприємств у сфері послуг [1] (табл. 2) відмічаємо високі очікування щодо зниження обсягів наданих послуг, нових замовлень і послуг у процесі виконання, натомість – зростання цін постачальників.

Незважаючи на постійні роботи з відбудови країни, аналогічну ситуацію щодо очікувань демонструють і підприємства будівельної сфери (табл. 3).

Отже, підприємства сфери життєзабезпечення опинилися в критичній ситуації, що призводить до кризи у функціонуванні міст. Найбільш болючим питанням є постачання електроенергії, де підприємці демонструють високий рівень диверсифікованості та прогностичності. Представники як великого, так і малого бізнесу закупляють генератори («Укртелеком», «Київстар», АЗС ОККО, «Нова пошта», «Укрпошта»).

Продажі генераторів, зарядних станцій та павербанків у вересні – жовтні зросли в десять разів порівняно з аналогічним періодом минулого року, повідомили в торговельній мережі «Алло» [13]. Аналогічно, за даними Асоціації сонячної енергетики України (АСЕУ), зріс попит на автономні сонячні електростанції [13].

Відповідно:

1) Уряд звільнив від ввізного мита та ПДВ генератори, акумулятори та інше обладнання, яке допоможе поліпшити енергозабезпечення (генератори, акумулятори, тощо) (Постанова Кабінету Міністрів України № 1260 від 9 листопада 2022 р.) [14];

Таблиця 2

Дані опитування підприємств сфери послуг у листопаді 2022 р., % відповідей

Показник	Збільшиться	Залишиться без змін	Знизиться
Обсяг наданих послуг	18	47	35
Обсяг нових замовлень на послуги	15	46	39
Обсяг послуг у процесі виконання	16	51	33
Ціни (тарифи) на власні послуги	18	76	7
Закупівельні ціни (ціни постачальників)	66	31	3
Загальна чисельність працівників	3	79	18

Джерело: складено на основі даних [1].

Дані опитування підприємств будівництва в листопаді 2022 р., % відповідей

Показник	Збільшиться	Залишиться без змін	Знизиться
Обсяг будівництва (виконаних будівельних робіт)	11	56	33
Обсяг нових замовлень	17	50	33
Обсяг закупівлі сировини та матеріалів	22	50	28
Закупівельні ціни (ціни постачальників)	78	22	0
Закупівля послуг підрядників	22	61	17
Вартість послуг підрядників	61	39	0
Доступність підрядників	11	89	0
Ціни на продукцію (послуги) власного виробництва	39	61	0
Загальна чисельність працівників	0	83	17

Джерело: складено на основі даних [1].

2) Уряд відкрив шлях для закупівлі державою та громадами імпортного енергообладнання на час підвищеного попиту (Постанова Кабінету Міністрів України № 1261 від 11 листопада 2022 р.) [15];

3) запроваджено програму пільгових кредитів для бізнесу для придбання обладнання для енергозабезпечення в межах програми кредитів 5–7–9 [16].

Слід зазначити, що залежно від територіально-розрашування міста, його розміру та сили пошкоджень подальші перспективи відбудови та розвитку підприємництва будуть різнитися. Наприклад, є міста, які повністю зруйновані або сильно пошкоджені, мають значні заміновані території та об'єкти, на розмінування яких піде велика кількість часу та коштів,

а також має значення їх територіальне розташування – кордон з росією та білоруссю. Це як вплине на пріоритети відбудови та розбудови сфери життєзабезпечення, так і окреслить перспективні напрямки розвитку підприємництва та міста в цілому. Вважаємо, що місто стане більше людиноорієнтоване, а бізнес буде сприятиме цьому через запровадження нових видів підприємницької діяльності, що врахують існуючі та нові виклики.

Розглянемо основні напрямки трансформації деяких складових сфери життєзабезпечення міста та підприємницької діяльності відповідно до тих викликів, які сформувала військова агресія (табл. 4).

Таблиця 4

Напрямки трансформації складових сфери життєзабезпечення міст та їх наслідки

	Складові	Наслідки трансформації
Сфера життєзабезпечення міста	Електро-, газо-, тепло-, водозабезпечення та водовідведення	Підвищення автономності та індивідуалізації забезпечення критичних послуг (відмова від централізованих послуг). Розвиток альтернативної енергетики (сонячної, вітряної, тощо). Розвиток виробництва обладнання для альтернативної енергетики. Розвиток послуг з встановлення та експлуатації альтернативної енергетики. Розвиток послуг з оренди/лізингу енергетичного обладнання. Розвиток ринку виробництва альтернативного палива для опалення (пелети, біопаливо, тощо). Використання скрапленого газу
	Житло, його проектування, спорудження, експлуатація та обслуговування	Проектування житла з орієнтацією на забезпечення безпеки (наявність бомбосховищ). Розвиток ринку послуг із заміни вікон. Будівництво житла з автономними енергосистемами, водопостачанням, бомбосховищами. Зростання цін на житло із автономними енергосистемами, водопостачанням, бомбосховищами на ринку нерухомості. Зміна вартості обслуговування будівель
	Транспортна інфраструктура	Розвиток міського електричного транспорту. Розвиток мереж електричних заправних станцій. Розвиток прокату міського електричного транспорту (електросамокати) та велосипедного транспорту. Розвиток велосипедної та самокатної міської інфраструктури

Джерело: авторська розробка.

Таким чином, можемо зробити висновок, що підприємства у сфері життєзабезпечення міста очікують повоєнні трансформації, які виражатимуться у відмові людей від використання централізованих послуг електро-, газо-, тепло-, водо-забезпечення, тобто спостерігатиметься підвищення індивідуалізації. Відбудеться структурна перебудова ринку електрозабезпечення в бік альтернативної енергетики, розшириться ринок виробництва енергообладнання та його лізингу/оренди, що посилить підприємницьку активність і конкуренцію. Також зазнає змін транспортна інфраструктура міста з орієнтацією на екологічні види транспорту та зниження залежності від централізованих систем енергозабезпечення.

ВИСНОВКИ

У статті визначено сутність сфери життєзабезпечення міст та її складові, в межах яких ведуть діяльність суб'єкти різних форм власності, розмірів та видів економічної діяльності.

Ідентифіковано проблеми та їх трансформація для суб'єктів підприємницької діяльності у сфері життєзабезпечення міст під час воєнних дій росії на території України на основі узагальнення результатів опитувань, які проводяться в Україні.

Наведено напрямки трансформації складових сфери життєзабезпечення міст та їх наслідки для ведення підприємницької діяльності в повоєнний період.

До подальших напрямків дослідження можна віднести розробку рекомендацій і стратегій розвитку підприємств сфери життєзабезпечення міст із урахуванням трансформацій і трендів, під які підпадає українське підприємництво. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>
2. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: <http://www.ier.com.ua/ua>
3. Дія.Бізнес. URL: <https://business.diiia.gov.ua/>
4. Бахур Н. В. Вплив будівельної сфери України на регіональний розвиток у воєнний час. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.92
5. Клебанова Т. С., Димченко О. В., Рудаченко О. О. Оцінка, аналіз і попередження кризового стану підприємств житлово-комунального господарства : монографія. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 193 с.
6. Хайло Я. М. Концептуальні підходи до визначення шляхів інноваційного розвитку управління підприємствами життєзабезпечення міста // Підприємництво як стратегічний фактор розвитку бізнес-середовища регіону : колективна монографія. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 371–410.
7. Безус В. О., Чикаренко І. А. Розвиток житлово-комунального господарства та інфраструктури міста: теоретико-концептуальний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 2. С. 137–141.

8. Бізониц Д. В. Фінансові ресурси підприємств житлово-комунального господарства в умовах децентралізації сучасної України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 11. С. 90–97. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.11.90.
9. Войт Д. С., Топчій О. О. Методологічні підходи щодо ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 127–132. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.5.127.
10. Кириленко О. П., Перевознюк В. В. Фінансове забезпечення підприємств водопостачання та водовідведення в умовах бюджетної децентралізації. *Фінанси України*. 2015. № 3. С. 88–101. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/14227/1/Fu_2015_3_9.pdf
11. Загірняк Д. М., Глухова В. І., Кравченко Х. В. Діяльність комунальних підприємств і їх фінансове забезпечення в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.12>
12. Смачило В. В., Димченко О. В., Рудаченко О. О., Хайло Я. М. Проблеми та потенціал відновлення підприємств сфери будівництва в аспекті військової агресії росії. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 11. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-11-8435>
13. Вишлінський Г. та ін. Економіка України під час війни. Листопад 2022 / Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-wartimes-november/>
14. Постанова КМУ «Про внесення змін до переліку товарів (у тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, операції з ввезення яких на митну територію України та/або операції з постачання яких на митній території України звільняються від оподаткування податком на додану вартість та які звільняються від сплати ввізного мита» від 09.11.2022 р. № 1260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1260-2022-п#Text>
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 3 особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» від 11.11.2022 р. № 1261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-2022-п#Text>
16. Відбудова виробництва і кредит на генератор: як працює програма 5–7–9% під час війни. URL: <https://buduysvoe.com/publications/vidbudovavyrobnuctva-i-kredyt-na-generator-yak-pracuuyeprograma-5-7-9-pid-chas-viyny>

REFERENCES

Bakhur, N. V. "Vplyv budivelnoi sfery Ukrainy na rehionalnyi rozvytok u voiennyi chas" [The Impact of the Construc-

- tion of Ukraine on Regional Development in Wartime]. *Efektivna ekonomika*, no. 5 (2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.92
- Bezus, V. O., and Chykarenko, I. A. "Rozvytok zhytlovo-komunalnoho hospodarstva ta infrastruktury mista: teoretyko-kontseptualnyi aspekt" [Development of City Housing and Utilities Sector and Infrastructure: Theoretical and Framework Aspect]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, no. 2 (2018): 137-141.
- Bizonych, D. V. "Finansovi resursy pidpriemstv zhytlovo-komunalnoho hospodarstva v umovakh detsentralizatsii suchasnoi Ukrainy" [Financial Resources of Housing and Communal Enterprises in the Conditions of Decentralization of Modern Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 11 (2021): 90-97. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.11.90
- Diia.Biznes. <https://business.diia.gov.ua/>
- Institut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. <http://www.ier.com.ua/ua>
- Khailo, Ya. M. "Kontseptualni pidkhody do vyznachennia shliakhiv innovatsiinoho rozvytku upravlinnia pidpriemstvamy zhyttiezabezpechennia mista" [Conceptual Approaches to Determining Ways of Innovative Development of Management of Life Support Enterprises of the City]. In *Pidpriemnytstvo yak stratehichnyi faktor rozvytku biznes-seredovyscha rehionu*, 371-410. Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova, 2020.
- Klebanova, T. S., Dymchenko, O. V., and Rudachenko, O. O. *Otsinka, analiz i poperedzhennia kryzovoho stanu pidpriemstv zhytlovo-komunalnoho hospodarstva* [Evaluation, Analysis and Prevention of the Crisis State of Housing and Communal Enterprises]. Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova, 2016.
- Kyrylenko, O. P., and Perevozniuk, V. V. "Finansove zabezpechennia pidpriemstv vodopostachannia ta vodovidvedennia v umovakh biudzhetnoi detsentralizatsii" [Financing of Water Supply and Sanitation Enterprises Within Budgetary Decentralization]. *Finansy Ukrainy*, no. 3 (2015): 88-101. http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/14227/1/Fu_2015_3_9.pdf
- [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1260-2022-p#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-2022-p#Text>
- Natsionalnyi bank Ukrainy. <https://bank.gov.ua/>
- Smachylo, V. V. et al. "Problemy ta potentsial vidnovlennia pidpriemstv sfery budivnytstva v aspekti viiskovoi ahresii rosii" [Problems and Potential of Restoration of Enterprises in the Field of Construction in the Aspect of Military Aggression of Russia]. *Internauka. Seriya «Ekonomichni nauky»*, no. 11. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-11-8435>
- "Vidbudova vyrobnytstva i kredyt na henerator: yak pratsiuie prohrama 5-7-9% pid chas viiny" [Production Recovery and Generator Credit: How the 5-7-9% Program Works in Wartime]. <https://buduysvoe.com/publications/vidbudova-vyrobnytstva-i-kredyt-na-generator-yak-pracyuye-programa-5-7-9-pid-chas-viiny>
- Voit, D. S., and Topchii, O. O. "Metodolohichni pidkhody shchodo efektyvnosti rozvytku zhytlovo-komunalnoho hospodarstva miskykh ahlomeratsii" [Methodological Approaches to the Efficiency of Housing and Communal Services Development of Urban Agglomerations]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 5 (2020): 127-132. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.5.127
- Vyshlinskyi, H. et al. "Ekonomika Ukrainy pid chas viiny. Lystopad 2022" [Economy of Ukraine During the War. November 2022]. *Tsentr ekonomichnoi stratehii*. <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-war-times-november/>
- Zahirniak, D. M., Hlukhova, V. I., and Kravchenko, Kh. V. "Diialnist komunalnykh pidpriemstv i yikh finansove zabezpechennia v umovakh detsentralizatsii" [Activities of Communal Enterprises and their Financial Support in Conditions of Decentralization]. *Efektivna ekonomika*, no. 1 (2021). DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.12>